

Institutul Ludwig Boltzmann pentru
Studiul Problematicii Religioase a
Integrării Europene

***PENTRU O DEMOCRAȚIE A
VALORILOR: STRATEGII DE
COMUNICARE RELIGIOASĂ ÎNTR-O
SOCIETATE PLURALISTĂ***

Seminar internațional organizat la
Colegiul Noua Europă, București
30 noiembrie - 1 decembrie 2001

Colegiul Noua Europă

Redactor: Irina Vainovski-Mihai

Pentru o democrație a valorilor: Strategii de comunicare
religioasă într-o societate pluralistă

Copyright © 2002 – Institutul Ludwig Boltzmann pentru
Studiul Problematicii Religioase a
Integrării Europene și
Colegiul Noua Europă

ISBN 973-85697-3-7

Heraldul bisericii. Diaconie și diaconat în lumea creștină contemporană

Miruna TĂTARU-CAZABAN

Οι δε δίκονοι ἐν τῷ ποιν τῆν ἡγγελικῆν δυυμεων
ταῖς λεπταῖς τῆν λιψῆν Ἰραριων πτφρυξιν
ἵ λειτουργικα πνεῶματα, ἐν διακονφαν
ἡ ποστελλμενα περιτῆ Ἰχουσιν.*

Prezent și astăzi în practica liturgică a Bisericii Răsăritene, diaconul este purtătorul unei simbolice ceremoniale elaborate deja în secolul al IV-lea, dar dezvoltate în toată bogăția ei în comentariile medievale siriene și bizantine.¹ Conducând rugăciunea comunitară și răspunsurile corului, având grijă de buna participare a credincioșilor la serviciul divin, dar luând parte în același timp la slujirea din altar, diaconii răsăriteni

* N. Borgia, *Il commentario liturgico di S. Germano patriarca constantinopolitano e la versione latina di Anastasio Bibliotecario* (= Studi liturgici, 1), Grottaferrata, 1912, p. 17, 2-7, apud S. Salaville, G. Nowack, *Le rôle du diacre dans la liturgie orientale. Etude d'histoire et de liturgie* (= *Archives de l'Orient chrétien*, 3), Paris-Athènes, Institut Français d'Etudes Byzantines, 1962, p. 7, n. 2: „Les diacres figurent les puissances angéliques par les ailes légères de leurs étoles de lin; ils vont de ci de là, comme les messagers spirituels envoyés pour le ministère”.

¹ S. Salaville, G. Nowack, *Le rôle du diacre dans la liturgie orientale. Etude d'histoire et de liturgie* (= *Archives de l'Orient chrétien*, 3), Paris-Athènes, Institut Français d'Etudes Byzantines, 1962, p. 3.

împlinesc pe pământ o misiune angelică. Într-un compendiu de liturgică scris pentru folosul clerului, N. Bulgaris caracteriza astfel rolul diaconilor:

(...) diaconii în mistagogia divină simbolizează ministerul și slujirea puterilor cerești.²

Interesant este faptul că, deși dominantă, analogia cu îngerii nu a fost singura care a definit rolul diaconului în cadrul ierarhiei bisericești cu trei ordine. Sfântul Ignatie al Antiohiei, în scrierea sa *Către Tralieni*, compară cinstirea diaconilor cu cinstirea lui Hristos, în timp ce episcopii își asumă o funcție corespunzătoare Tatălui, iar preoții se înscriu în descendența directă a Apostolilor.³ Există, așadar, un dublu simbolism al slujirii care se întâlnește la nivelul funcției diaconale: pe de o parte, multitudinea misiunilor practice și cultice reflectă disponibilitatea și ubicuitatea angelică; pe de altă parte, numele acestei slujiri ierarhice corespunde cel mai bine sensului vieții întru Hristos: slujirea, diaconia.⁴ Cu alte cuvinte, avem o dată cu ministerul diaconal – ordinul marcat de o dublă supunere: față de episcop și față de preot – consacrarea demnității imperative de a-i urma lui Hristos: slujirea. Este ceea ce observase, pentru ierarhia bisericească, și Teodor din Mopsuestia⁵ atunci când distingea între un sens general al slujirii

² N. Bulgaris, *apud* S. Salaville, G. Nowack, *op. cit.*, p. 8.

³ Ignatie al Antiohiei, *Tral.*, III, 1.

⁴ Lc. 22:26-27. Despre sensul *diaconiei* neotestamentare, vezi Beyer, art. $\delta\iota\alpha\kappa\omicron\nu\text{F}\omega$, B, în G. Kittel (ed.), *Theological Dictionary of the New Testament*, I, transl. G. W. Bromiley, 1995, p. 84 sq.

⁵ A. Rücker, *Ritus baptismi et missae quem descripsit Theodorus ep. Mopsuestenus in sermonibus catecheticis e versione syriaca ab A. Mingana nuper reperta in linguam latinam translatus* (= *Opuscula et Textus*, Series liturgica, 2), Monasterii, 1933, pp. 20-21, *apud* S. Salaville, G. Nowack, *op. cit.*, p. 34.

ierarhice (diaconia ca minister hristic) și un sens particular al slujirii asemănătoare celei a îngerilor: supunerea lor, ca și a diaconilor, nu este una servilă, ci o expresie a libertății (simbolizată de orarion, element distinctiv al vestimentației liturgice diaconale). Tocmai prin această simbolică putem ajunge la înțelegerea rolului efectiv al diaconului în Biserica primelor secole. Deși mărturiile biblice invocate de tradiție sunt mai numeroase, se pare că prima afirmare clară a poziției diaconului⁶ are loc în 1 Tim 3:8-13, însoțită de o enumerare a calităților de care trebuie să facă dovadă. Fragmentul despre alegerea celor șapte pentru slujirea la mese (Ac. 6:1-6) trece în tradiția Bisericii drept momentul auroral al diaconatului, o dată cu interpretarea lui Irineu al Lyonului de la sfârșitul secolului al II-lea. Însă oricare ar fi fost situația diaconilor în paleocreștinism, felul în care Biserica s-a raportat la propriile texte fondatoare ne pare mai important pentru înțelegerea sensului acestui ordin. Se poate spune că două condiții stau la baza dezvoltării diaconatului în secolul al III-lea, în formula ierarhică binecunoscută: sporirea bunurilor Bisericii⁷ și necesități de ordin pastoral. Rolul diaconului, prin urmare, era cel de a administra în numele episcopului bunurile comunității și de a-i exercita funcția caritativă acolo unde acesta nu putea fi prezent. Ceea ce trimite în mod evident la instituirea slujirii la mese a celor șapte, la aspectul material al iubirii aproapelui, fără a impune însă o disjunctie radicală între slujirea cuvântului (care ar fi revenit apostolilor și urmașilor lor) și slujirea practică (lăsată în sarcina celor șapte și a urmașilor lor). Definierea acțiunii diaconului doar în raport cu episcopul face din actul personal de slujire deopotrivă unul de reprezentare simbolică. Intervenția

⁶ Cf. A. Faivre, "Origine et réformes. A propos d'un ouvrage sur le ministère de diacre", în *Revue des sciences religieuses* 1 (1997), p. 108.

⁷ *Ibidem*, p. 112.

diaconului nu este înțeleasă doar prin raportare la cel care acționează, la autorul ei, ci mai ales prin invocarea celui în numele căruia se acționează. E o formă exemplară de a trăi smerenia în interiorul unui privilegiu: acela de a ajuta, cu credință, la răspândirea harului divin în comunitatea creștină. Atunci când se ocupă de îngrijirea săracilor, a văduvelor și a orfanilor,⁸ de mângâierea bolnavilor,⁹ de recuperarea sau înmormântarea naufragaților,¹⁰ atunci când îi primește pe pelerini¹¹ sau când judecă la tribunal,¹² când transmite deciziile episcopului și când îi face acestuia cunoscute solicitările poporului, diaconul acționează ca un herald:¹³ milostenia sa este în același timp împlinire și răspândire a Cuvântului, precum și asigurare a unității comunității reprezentate de episcop.

Formele pe care le-a cunoscut slujirea diaconală de-a lungul istoriei Bisericii dovedesc o mobilitate uluitoare a funcției. Totuși, în pofida acestei diversități, am putea distinge câteva grupe de atribuții care conturau asistența sacră diaconală: o funcție liturgică esențială, o consacrare socială energică, plină de bunăvoință și compasiune, însoțirea și reprezentarea episcopului, un rol catehetic și de propovăduire a Cuvântului, o autoritate canonică asupra celor de rang inferior.

Această simplă enumerare a funcțiilor pe care Biserica a hotărât să le consacre în persoana diaconului, sau pe care doar a consimțit a le lăsa să se dezvolte pe baza unei consacrări

⁸ Policarp, *Ad Philip.*, 5; *Const. Apost.*, II, XXXII- III, XIX; Hipolit, *Disciplina Eccl.*, III, 13, 7.

⁹ *Test. Dom.*, I, 31 și 34.

¹⁰ *Ibidem*, I, 34.

¹¹ *Ibidem*, I, 19 și 34.

¹² *Const. Apost.*, II, XLVII, 1.

¹³ Sfântul Ioan Hrisostomul, *Hom. 3 in Eph.*, PG 62, 29.

originare mai restrânse, ne face să ne întrebăm cum a fost cu putință „neutralizarea”¹⁴ acestui ordin, „absorbirea” lui ca treaptă pregătitoare a sacerdoțiului. Este știut faptul că în Biserica occidentală diaconatul a intrat în declin începând cu secolul al IX-lea, și că în Biserica orientală „diaconii au fost absorbiți de celebrarea liturghiei”.¹⁵ Explicația acestei atenuări pare a fi dublă: pe de o parte, dezvoltarea fenomenului monahal și a ordinelor minore care au preluat o parte din sarcinile caritative care reveneau diaconilor; pe de altă parte, o creștere și o revendicare abuzivă a unei poziții privilegiate în raport cu sacerdoțiul. Nu ar trebui să diminuăm deloc din acest complex causal tensiunea care se manifesta încă de la început între poziția ierarhică a ordinului sacerdotal și privilegiul asistenței episcopale acordat ordinului diaconilor. O tensiune pe care unii savanți o presupun încă din secolul al II-lea¹⁶ și care a dus la apariția unei ierarhii cu trei trepte, în care s-a păstrat privilegiul originar al celei de-a treia trepte. Explicația spirituală a decăderii diaconatului (ce „evoluase într-o direcție care nu mai corespundea statutului său inițial”)¹⁷ rămâne cu totul semnificativă în contextul înțelegerii ierarhiei ca relație dintre autoritate și putere, specifică „epocii constantiniene”¹⁸ din istoria Bisericii: un conflict nu în ordinea harului, ci a puterii ierarhice. Dintr-o slujire a comunității în numele episcopului, diaconatul începuse a fi râvnit doar pentru privilegii.

¹⁴ Mgr. Stephanos, évêque de Nazianze, *Ministères et charismes dans l’Eglise orthodoxe*, Paris, Desclée de Brouwer, 1988 (trad. rom. de Felicia Dumas, Iași, Institutul European, 1998, p. 68).

¹⁵ *Ibidem*, p. 69.

¹⁶ Cf. A. Faivre, *art. cit.*, p. 110.

¹⁷ Mgr. Stephanos, évêque de Nazianze, *op. cit.*, p. 69.

¹⁸ Vezi M.-D. Chenu, “La fin de l’ère constantiniene”, în *La Parole de Dieu*, II, Paris, Cerf, 1964, pp. 20-29.

Dimpotrivă, puternica revenire a problemei diaconatului în teologia catolică și protestantă din anii '50 reflectă o schimbare a înțelegerii autorității ierarhice și a relațiilor dintre Biserica sacerdotală și laicat din perspectiva exigențelor pastorale ale lumii moderne.

În 1949, curentul de revigorare a diaconatului este declanșat în Germania de apariția unui articol al magistratului J. Horneff. La un an după aceasta, în cadrul Congresului de la Freiburg, Mgr Teobaldi de Zürich relansează proiectul unei repunerii în valoare a diaconatului. În 1954, Yves Congar publica celebra sa carte *Jalons pour une théologie du laïc*. Într-un mic excurs intitulat „Des 'ordres mineurs' aux laïcs ?”, teologul francez introduce problema diaconatului ca apendice al întrebării mai generale dacă angajarea profundă și permanentă a laicilor în viața Bisericii trebuie urmată de o consacrare specifică ordinelor minore.¹⁹ Din perspectiva unei teologii a slujirii laice în sânul bisericii, întrebarea de mai sus nu-și putea afla decât un răspuns foarte precaut. Doar acolo unde laicii suplinesc funcții care în mod normal revin clerului, consacrarea lor devine necesară. Amintit ca ultimul dintre rolurile posibile ale unui laic, diaconatul ar ridica probleme mai ales pentru că este „exclusiv liturgic”. Astfel, Congar se raportează la statutul de facto al diaconatului roman „devenu a peu près exclusivement une fonction liturgique et une étape du sacerdoce”.²⁰ Pe de altă parte, o privire mai favorabilă se simte atunci când funcția diaconului este definită prin raportare la diaconia creștină: „un devoir impréscriptible dans l'Église”, și prin asocierea celor două aspecte tradiționale: practic și liturgic, slujirea la mese și slujirea la Masa Domnului.

¹⁹ Y. Congar, *Jalons pour une théologie du laïc*, coll. „Unam Sanctam”, 23, Paris, Cerf, 1954, pp. 308-313.

²⁰ *Ibidem*, p. 312.

Diaconatul apare ca o formă de consacrare a iubirii creștine și a grijii de aproapele, ca o îmbisericire a temporalului:

c'est pourquoi l'idée d'un diaconat de certains laïcs éventuellement appelés à prendre en charge les sécteurs qu'on vient de dire, nous apparaît comme théologiquement fondée.²¹

Un proiect de restaurare diaconală este susținut în 1956 și de Mgr Van Bekkum la Congresul Internațional de Pastorală Liturgică de la Assisi. După un an, însuși papa Pius XII reia într-un cadru semnificativ (al II-lea Congres internațional consacrat apostolatului laicilor) problema reînnoirii ordinului diaconal:

Nous n'avons pas considéré jusqu'ici les ordinations qui précèdent la prêtrise, et qui, dans la pratique actuelle de l'Eglise ne sont conférées que comme préparation à l'ordination sacerdotale. L'office attaché aux ordres mineurs est depuis longtemps exercé par des laïcs. Nous savons qu'on pense actuellement à introduire un ordre du diaconat conçu comme fonction ecclésiastique indépendante du sacerdoce. L'idée, aujourd'hui du moins, n'est pas encore mûre.²²

Tot în 1957 apar și prolegomenele „dogmatice la problema restaurării diaconatului” ale lui Karl Rahner. Este vorba de formularea unor principii și a unor argumente care să conducă la o decizie practică:

²¹ *Ibidem*, p. 313.

²² *Apud* M.-D. Chenu, „Des diacres en l'an 2000 ?”, în *La Parole de Dieu*, ed. cit., p. 307.

est-il possible de conférer dans l'Église le Diaconat au moyen d'un rite sacramental et d'une façon telle qu'il ne soit pas simplement, du point de vue de sa signification pratique, un « degré » du Sacerdoce, mais une fonction réelle et permanente dans l'Église ?.²³

Slujirea diaconală este definită de Rahner ca o participare propriu-zisă la funcția ierarhică a Bisericii și, deci, la puterea eclezială, dar o participare mai limitată întrucât se supune sarcinilor sacerdotale și episcopale.²⁴ Conținutul acestei slujiri parcurge o întregă gamă, de la predicare și învățare până la diferite sarcini caritabile, fără ca prin aceasta unitatea ordinului diaconal să fie afectată. Trei ar fi argumentele unei repunerii în valoare a diaconatului: a) argumentul intern: existența unor „aspecte interne și permanente ale funcției ierarhice” ale căror exigențe nu pot fi împlinite în totalitate de preot; b) argumentul Tradiției: diaconatul nu a fost doar un grad pregătitor al sacerdoțiului; c) argumentul vocațiilor: situația persoanelor care participă la apostolatul ierarhic al Bisericii în mod permanent și ca principală activitate. Vocația lor trebuie recunoscută prin dreptul canonic și prin liturghie.²⁵ Dacă Congar insista explicit asupra recunoașterii și încurajării rolului laicilor ca parte activă a Bisericii, Rahner accentuează „caracterul interior al harului diaconatului”, tratând diaconia consacrată mai ales ca o problemă spirituală. Accesul la puterea ierarhică prin revenirea la independența ordinului diaconal nu și-ar atinge scopul fără o asumare autentică a exigenței slujirii. Problema modernă a diaconatului revine într-un articol al lui M.-D. Chenu din 1958:

²³ K. Rahner, *Mission et grâce. Serviteurs du peuple de Dieu*, II, trad. fr. par Charles Muller, Paris, Mame, 1963, pp. 81-82.

²⁴ *Ibidem*, p. 89.

²⁵ *Ibidem*, p. 92.

„Des diacres en l’an 2000 ?”.²⁶ Potrivit lui Chenu, apariția dorinței de revigorare (termenul propus este *reviviscence* în loc de *restauration*, „dont la saveur conservatrice et archéologique serait fâcheuse”)²⁷ a unui ordin al Bisericii primare este solidară cu situația creștinismului într-o lume care are nevoie de un nou apostolat misionar. Există, desigur, și cauze locale: de pildă, aspirația celor care lucrează în organizația catolică germană Caritas spre o sacralizare a slujirii lor ține și de caracterul mai puternic clerical al organizării Bisericii germane față de cea franceză. Oricum, pledoariile practice și teologice pentru o repunere în valoare a diaconatului „nouveau style”, care ar alia funcții sacre cu funcții caritabile, reprezintă doar o tendință de a gândi „les lignes d’incarnation du sacré dans le monde profane”.²⁸ Alături de ea se află tendința de a menține caracterul deplin laic, adică nesacralizat, al servirii celor nefericiți prin care se exprimă o mărturisire eficace a lui Hristos. Biserica se vede pusă în fața acestor două posibilități de a-și articula prezența în modernitate și de a-și redobândi forța persuasivă. Ea trebuie să răspundă acestei oferte care îi vine din interior, care este un semn de vitalitate, dar care nu poate să nu dea naștere la o tensiune. Privit ca un simptom ale cărui manifestări și cauze diverse au fost analizate de abatele P. Winninger într-o carte apărută tot în 1958, proiectul diaconatului pare a trezi la părintele Chenu o reacție prudentă: nu se află în el oare pericolul unei atitudini mai degrabă nostalgice, care ar duce la o nouă clericalizare a Bisericii, în vreme ce acest lucru ar reprezenta tot ce poate fi mai străin de mișcările lumii moderne? Or, teologia Întrupării

²⁶ Vezi n. 14.

²⁷ M.-D. Chenu, “Des diacres en l’an 2000 ?”, în *La Parole de Dieu*, ed. cit., p. 307.

²⁸ *Ibidem*, p. 309.

în lumea modernă a lui Chenu, ca și teologia laicului a lui Congar, vizează tocmai o întemeiere a noilor forme de apostolat, adecvate structurilor și mutațiilor survenite în modernitate. După acest deceniu important pentru reflecția catolică, în urma Congresului euharistic internațional de la München (august 1960) și Freiburg (septembrie 1961), apare proiectul unei lucrări care va vedea lumina tiparului în 1962 sub titlul *Diaconia in Christo*, editată de K. Rahner și H. Vorgrimler. Toate eforturile teologice conduc, în fine, ca la cea de-a treia sesiune a Conciliului Vatican II, Părinții conciliari să voteze în favoarea restaurării diaconatului cu 1588 *placet* contra 525 *non placet*. Astfel, potrivit constituției *Lumen Gentium*,²⁹ diaconatul înseamnă „slujire liturgică, a cuvântului și a carității în slujba poporului lui Dumnezeu”. Diaconul va acționa acolo unde autoritatea îl delegă și îi va reveni un rol special în opera de asistență caritativă a Bisericii. Este recunoscută necesitatea pastorală a restabilirii diaconatului ca grad propriu și permanent al ierarhiei, urmând ca decizia să fie luată la Conferințele episcopale teritoriale. Diaconatul va putea fi conferit atât bărbaților maturi, chiar căsătoriți, cât și tinerilor care optează pentru această slujire o dată cu respectarea „legii celibatului”.

În Bisericile luterană și calvină, titlul de diacon era acordat candidaților la pastorat sau chiar pastorilor auxiliari. Încă de la începuturile Reformei, diaconatul a fost considerat „o funcție organică și esențială a comunității”, care se exprima mai ales ca ajutorare a săracilor. Pentru Biserica reformată, diaconul este un laic care primește din partea comunității o funcție

²⁹ *Constituția dogmatică despre Biserică (Lumen Gentium)*, 29, în *Conciliul Ecumenic Vatican II. Constituții, decrete, declarații*, ediție revizuită, București, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, 2000, pp. 87-88.

referitoare la servicii de natură socială, dar care nu mai are un rol liturgic. Un reviriment cu totul însemnat al diaconatului cunoaște Biserica luterană încă din secolul al XIX-lea. El răspunde unor solicitări urgente venite de la marginea societății și recuperează într-o formă modernă o parte din tipul de prezență original: amenajarea unor cămine pentru prizonieri, a caselor de primire, îngrijirea bolnavilor, a alcoolicilor, îndrumarea tinerilor, „diaconia de campanie” (serviciu sanitar în colaborare cu preoții militari în timpul războiului din 1870-1871).³⁰

Perspectiva ortodoxă cea mai pertinentă este susținută de Prea Sfințitul Stephanos, episcop de Nazianz.³¹ Înnoirea diaconatului în Biserica Romano-Catolică, din perspectiva teologiei laicului și a pneumatologiei corespunzătoare, îi apare episcopului de Nazianz ca un „fapt spiritual și psihologic extrem de important”, pe care îl interpretează după Jean Meyendorff. Acesta din urmă vede în proiectul catolic mai degrabă o adaptare a ecleziologiei profund medievale la exigențele lumii moderne decât o regăsire a originii acestei funcții.³² În Biserica Ortodoxă, ordinul diaconal s-a menținut totuși, dar într-o stare de „latență”. Funcțiile care ar trebui reluate sunt cele pe care le reclamă și teologii catolici: milostenia, cateheza și îndrumarea spirituală, slujirea liturgică. Diferența constă în replierea Bisericii Ortodoxe pe manifestarea sa liturgică și într-o tendință de detașare a aspectului liturgic-doctrinal de aspectul social. Or, pentru a fi „elementul

³⁰ Cf. Mgr. Stephanos, évêque de Nazianze, *op. cit.*, pp. 77-79.

³¹ *Ibidem*, pp. 57-92. Episcopul Stephanos de Nazianz este și autorul unei teze de doctorat despre diaconat susținută la Institutul de Teologie Ortodoxă Saint-Serge din Paris.

³² *Ibidem*, p. 76, cf. J. Meyendorff, *Orthodoxie et Catholicité*, Paris, Seuil, 1965. p. 139.

unei înnoiri adevărate și autentice”, diaconatul „are nevoie de o condiție esențială, aceea de a sublinia unitatea indivizibilă dintre clerici și mireni atunci când Biserica inițiază o mișcare misionară atât înăuntru, cât și în afară”.³³ În același timp, o reconsiderare a funcției arhidiaconului ar putea duce la desființarea „noțiunii posterioare a unei ierarhii cu trei trepte”.

Din cele notate mai înainte, am putea observa că problema diaconatului este generată și susținută de problema mai generală a diaconiei în lumea modernă. Diaconatul apare ca un indicator, desigur printre multe altele, dar nu mai puțin semnificativ, al mutațiilor petrecute în viața Bisericii din epoca post-constantiniană. Pierzându-și autoritatea socială și politică de care se bucura în creștinătatea medievală în virtutea autorității spirituale supreme, Biserica creștină, cu diferențe sensibile în funcție de confesiune, își definește preponderent prezența în lumea modernă ca slujire a aproapelui în numele lui Hristos. De la ierarhi la laici, implicarea creștină nu poate avea alt sens și altă justificare decât cea pe care o oferă modelul diaconiei supreme a lui Hristos. Însă, pentru o teologie a diaconatului, dificilă nu este atât consacrarea atitudinii sociale în Biserică (aspect dominant în definirea generală a funcției diaconale), și nici chiar refacerea relației esențiale dintre slujirea euharistică și slujirea aproapelui. Dificilă rămâne totuși raportarea diaconatului la sacerdoțiu și delimitarea sarcinilor sale specifice, astfel încât (re)instituirea lui să nu mai fie o problemă de oportunitate, ci o necesitate internă a organizării Bisericii. Oricât de motivate pastoral ar fi misiunile diaconale, ele nu pot fi totuși tratate ca o administrare a absenței preotului, comunitatea creștină fiind definită de centralitatea celebrării

³³ *Ibidem*, p. 81.

euharistice în care rolul principal îi revine sacerdotului. Pe de altă parte, repunerea în valoare a consacrării ierarhice a diaconiei și chiar exigența acestei revalorizări venită din partea laicilor înseamnă că diaconatul este în percepția credincioșilor un loc privilegiat de întâlnire a slujirii ierarhice cu slujirea poporului lui Dumnezeu.

Un aspect al tradiției ni se pare a fi cu totul important pentru conturarea statutului diaconului în interiorul ierarhiei: relația sa esențială cu episcopul. Diaconul nu este definit atât ca un înlocuitor, cât ca un reprezentant, dar nu al sacerdotului, ci al episcopului: el este ochiul, gura, mâna, chiar sufletul episcopului;³⁴ cu alte cuvinte, acțiunea sa constituie o prelungire a grijii episcopale pentru comunitate. Diaconul este mesagerul, iar misiunea sa nu se poate justifica decât ca mesaj. El nu funcționează ca o transparentă, ca o prezență evanescentă, ci ca o instanță hermeneutică: el transmite și, de ce nu, sfătuiește în taină episcopul despre cele la care a luat parte. În relația dintre episcop și comunitatea sa, slujirea diaconală se justifică perfect ca păstrare a unității prin acțiuni care merg de la milostenie la îndrumare spirituală: un mod nu numai de a reprezenta unitatea, ci și de a o face simțită în rândul poporului. Heraldul Bisericii, după cum îl numea Sfântul Ioan Hrisostomul, nu trebuie să aibă nimic din impenetrabilitatea unui „purător de cuvânt”; dimpotrivă, el va îmbrăca cu personalitatea sa fidelă deciziile episcopului în care vede un părinte. Prin urmare, organizarea comunității pe modelul relației filiale nu poate pretinde mai multe justificări decât cele care se întâlnesc în Scriptură. Societatea poate cunoaște astfel o transfigurare prin chiar acțiunile care vin în întâmpinarea nevoilor sale. În Biserica Ortodoxă, revirimentul

³⁴ *Ibidem*, p. 64.

acestei slujiri purificatoare, potrivit distribuirii acțiunilor ierarhice la Dionisie Pseudo-Areopagitul,³⁵ nu ar însemna o reintroducere, ci o înțelegere dinamică și o practică subtilă a tradiției păstrate până acum preponderent la nivel liturgic. Demnitatea specială de ordinul comunicării sociale de care se bucură în principiu diaconul ar putea funcționa ca un filtru hermeneutic pluriform. Discret în prezența sa permanent disponibilă, preluând ceva din grația și caracterul diafan al îngerilor, dar și plin de energie în atenția sa lipsită de fast, diaconul ar asigura Bisericii universale o prezență deopotrivă mai receptivă și mai eficace.

³⁵ Dionisie Pseudo-Areopagitul, *E.H.*, 508 A, cf. René Roques, *L'univers dyonisien. Structure hiérarchique du monde selon le Pseudo-Denys*, Paris, Cerf, 1983 (1954¹), p. 184 sq.